

מאין באו הקלגסים?

בעבר יוחדה המילה קלגסים לחיילים של צבא רומא, ובמאה ה-20 - לחיילים של גרמניה הנאצית. מהו מקור המילה הזאת, וכיצד הגיעה לשפה העברית?

מים" בספר איוב שפירושו "הרבה מים, שפע". אבל יש פעם אחת בספר מלכים ב' שפעת יהוא" המפורש "עם רב". אבל רש"י אומר "גדוד". אם כן יכול להיות ששפעת הקלגסין היא "גדוד חיילים".

קול קרנות

המילה "קרן" מציינת בבסיסה את האיבר על הראש של הראם ושל חיות אחרות. הקרניים הראשונות בתנ"ך הן קרני האיל הנאחז בסבך בסיפור על עקדת יצחק. מאוחר יותר שימשה המילה במשמעות של כלי נגינה מאחר שיצרו אותו מקרני בעלי החיים. רשימה של כלי זמר מופיעה בספר דניאל בפרק ג פסוק ה (שכתוב בארמית) ובהם קרן, משרוקית ופסנתר (אלה, כמובן, אינם הכלים של ימינו, אך לא ידוע בדיוק מה הם היו. בכל אופן פסנתר הוא מילה יוונית, ומשרוקית - מילה ארמית). קרן במשמעות של כלי נגינה מופיעה בטקסט עברי רק פעם אחת במקרא - בזכריה פרק ב פסוק ד: "אֵלֶּה הַקִּנֹּתֹת אֲשֶׁר-זָרוּ אֶת-יְהוָה כְּפִי-אִישׁ לֹא-נִשָּׂא רֹאשׁוֹ, וַיָּבֹאוּ אֵלָה לְהַחֲרִיד אֹתָם, לִידוֹת אֶת-קִרְנוֹת הַגּוֹיִם הַנִּשְׂאִים קֶרֶן אֶל-אֶרֶץ יְהוּדָה לְזִרוֹתָהּ". מכאן ואילך הקרן קשורה תמיד לעכו"ם, לזרים, לעומת השופר הקשור ליהודים. גם בטקסט מהמשנה שנדון כאן קול הקרנות מיוחס לאויב, לרומאים.

סיכום

אליבא דרש"י בפירושו לגמרא סוטה מב, ב: "ארבעה אזהרות כנגד ארבעה דברים שהעובדי כוכבים היו עושין לאיים: מגיפין בתריסין ומריעין בקרנות וצווחין בקולם ורומסין בצהלת סוסייהן ודהרותם, אבל צחצוח חרבות ושפעת הקלגסין הן עיקר המלחמה ואינן לאיים".

הוא הפך לקמע של חיילי אביו, ונהגו להציג אותו בפניהם לבוש במדי צבא. לעברית החדשה הגיעה המילה בצירוף המשנאי "שפעת הקלגסין", וכך נמצא בעיתונים יותר מ-50 שנה עד מלחמת העולם השנייה. בפעם הראשונה מוצאים קלגס לבד במשמעות של חייל סתם בעיתונים מימי מלחמת העולם הראשונה. בשנות ה-20 של המאה ה-20, וכנראה גם לפני כן, החלו להשתמש במילה גם כדי לציין מגן סתם.

מצאתי לראשונה שימוש בקלגס בקשר להיטלר בעיתון "דבר" משנת 1937 "אי-ההתערבות בספרד": "ומדוע בוששו מאז קלגסי היטלר לבוא". ב-1940 פורסם בעיתון "הצפה" מאמר מדהים הסוקר את כלי הנשק הקטלניים ביותר, החל בגזים וכלה במלחמה ביולוגית. ויש בו גם רמז לנשק חזק בהרבה. גרעין? וכך נכתב בו, בין היתר: "היה מן הצורך להדריכם במשמעת חמורה כמו קלגסים גרמנים, במקום להתעופף היו צריכים לצעוד בצעדי אווז ישר אל מחנה האויב". נראה לי שכאן הקלגסים שייכים ישירות לחיילים הגרמנים.

המילה "שפעת" מופיעה כמה פעמים במקרא. מקשרים את הביטוי שלנו לצירוף "שפעת

בשני הגיליונות הקודמים נידונו בהרחבה כלי הנשק המוזכרים בשיחת המוטיווציה של הכהן משוח מלחמה במסכת סוטה פרק ח, משנה א: "אל ירך לבבכם אל תיקאו ואל תחפזו וגו'". אל ירך לבבכם, מפני צהלת סוסים וצחצוח חרבות. אל תיקאו, מפני הגפת תריסין ושפעת הקלגסין. אל תחפזו, מקול קרנות. אל תערצו, מפני קול צנחות. כי ה' אלהיכם ההלך עמכם". נותרו לביאור עוד שלושה מושגים: שפעת הקלגסין, קול קרנות, קול צווחות. על הביטוי האחרון אין צורך לדון כי הוא מובן גם היום.

שפעת הקלגסין

המילה "קלגס" נמצאת למעשה בלשון חז"ל רק פעם אחת - במשנה הזאת. היא במקורה מילה לטינית הקשורה למינוח הצבאי הרומאי. המילה הלטינית היא CALIGA, ופירושה מגפי חייל. אף שהם נקראו מגפיים, היו אלה מעין סנדלים גבוהים שהשרוכים שלהם נקשרו על הרגליים כמעט עד הברכיים. הסנדלים האלה היו חלק מציד החובה של כל חייל חי"ר צבא רומא. אפשר להשוות אותם לנעליים הגבוהות בצה"ל היום.

מעניין שבצורה העברית נוספה בסוף המילה האות סמ"ך, שאותה נהוג היה להוסיף למילים יווניות רבות שנכנסו אז לעברית (כמו פנקס, פנס, ננס, תרמוס) אך לא מקובל היה להוסיף למילים הלטיניות שנכנסו לעברית (כמו מוניטין, טירון). לכן ייתכן כי מה שהשפיע היה הפועל שנגזר מהשם הזה בלטינית: CALIGATUS שפירושו לנעול מגפי חייל. הצורה המוכרת יותר היא צורת ההקטנה: CALIGULA - מגף קטן. היה זה כינויו של קיסר רומא גאיוס יוליוס קיסר אוגוסטוס גרמניקוס (12-41 לספירה), והוא ניתן לו משום שבהיותו בן שנתיים או שלוש

ד"ר אשר שפירי
בלשן, עורך ומתרגם. מתמחה בלשון
העברית ובסוציולוגיה של הלשון. חיבר
את מדריך העריכה "ניסוח בעברית"

